

המחלקה לחינוך
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

This project is funded by the European Union.

מבוא למדריכי ההוראה

רחל הר ציון

הרעיון

כבר בתחילת הדרך היה ברור לנו בעמותת הגר שהמיזם של יצירת מרחב חינוכי משותף מחייב חשיבה ביקורתית-יצירתית שלנו, המבוגרים, על התוכניות וחומרי הלמידה, כדי לסייע לילדים לרכוש ולבנות השכלה ואסטרטגיות של חשיבה והתייחסות לרגשות ולעמדות שלהם ושל הזולת; כל אלה הם מרכיבים בזהות האישית המעוגנת בעברם, מתפתחת בהווה ומאפשרת להם לבחור כבני אדם אוטונומיים שיגבשו את זהותם ממקום מושכל בעתיד.

בחלומותינו, כהורים וכאנשי חינוך, ראינו את הילדים/ות, הערבים והיהודים, חוזרים כל אחד/ת לביתו/ה ופותחים את ספר הסיפורים לפני השינה, קוראים/ות בסקרנות ובהנאה את אחד הסיפורים או מבקשים שיקראו להם אותו, כסיפור שלוקח אותם למקומות רחוקים מעוררי סקרנות ופליאה, או סתם כסיפור על ילדים/ות בני גילם. חלמנו שהסיפורים יהפכו לחלק מהדיונים ומהפעילויות בבית הספר, בהקשרים שונים ובאירועים מתוכננים או מזדמנים, ובכך ייצרו ערוץ נוסף של תכנים משמעותיים להתפתחות זהותם/ן של הילדים/ות. קיוונו שהסיפורים לא יישארו רק נחלת הילדים/ות בבתי הספר הדו-לשוניים והרב-תרבותיים, אלא ייהפכו לספרים על מדף אישי וכיתתי של רבים אחרים. כך יצאנו לדרך.

החגים והמועדים כמרחב התוכני של הסיפורים

בתחילת הדיונים על תוכנית שתהיה מבוססת על אנתולוגיית סיפורים, התלבטנו בשאלה מה צריכים להיות נושאי הסיפורים ובחרנו להתמקד בחגים ובמועדים. חלק מהסיבות לבחירה זו צומחות ממענה לשאלה כללית יותר: מדוע בני אדם בתרבויות שונות קובעים לעצמם מועדים, חגים וימים מיוחדים במהלך השנה, ומהן המשמעויות החינוכיות הרלבנטיות לנו?
החגים והמועדים הם מעין יומן זיכרונות המתווה חיים קולקטיביים של שבט, חברה, עם או אומה. יומן הזיכרונות מספר את העבר המשותף שהתגבש במהלך השנים, מעצב את ההווה בצומתי השנה ומאפשר חשיבה ביקורתית ויצירתית על ההמשך או על השינוי לעתיד.
החגים והמועדים מגלמים את הייחודיות התרבותית של כל קבוצה אנושית, והתוכנית החינוכית מזמנת לילדים אפשרות להכיר את "יומן הזיכרונות הקולקטיבי" של תרבותם, המוכר להם לפחות בחלקו, כשהוא מופיע בלבוש חדש. הסיפורים מעוררים עניין וסקרנות בזכות המרכיב העלילתי, הדמויות, הדילמות ופתרונותיהן, ויוצרים קשרים לאירועים מוכרים פחות מן התרבות השכנה.
החגים והמועדים הם הזדמנות לבחון את הייחודי לתרבויות, לדתות וללאומים שונים, ובו בזמן גם את המשותף להם. במוקד החגים ניתן לזהות התייחסות לרעיונות ולערכים כלל-אנושיים משותפים, לשאלות קיומיות, לצרכים אנושיים משותפים ולהיווכח שכל תרבות, דתית או לאומית, מציעה להם תשובות שונות אך גם דומות.

הוראת המועדים היא חלק אינטגרלי מתוכניות הלימודים של משרד החינוך, אך בדרך כלל יש הבחנה בין התוכניות למגזרים השונים – בין בתי ספר ממלכתיים-דתיים לבתי ספר ממלכתיים כלליים, ובין בתי ספר יהודיים לבתי ספר ערביים. התוכנית המוצעת כאן מיועדת לכולם: היא מאפשרת עיסוק בדילמות

קימויות, מוסריות, פילוסופיות וחברתיות כלל-אנושיות שהתפתחו במהלך ההיסטוריה וממשיכות לחפש מענה במציאות העכשווית כמו גם בייחודיות התרבותית של כל חג ומועד. דילמות שהתפתחו במהלך ההיסטוריה וממשיכות לחפש מענים במציאות העכשווית.

הסיפורים והמדריכים המלווים את הסיפורים כתוכנית העשרה

את הסיפורים אפשר לקרוא כסיפורים לשעות הפנאי, ואפשר להשתמש בהם במסגרות חינוכיות, למטרות פדגוגיות, בדרכים דידיקטיות ובמתודות שונות. לכן בחרנו לפתח מדריך הוראה לכל סיפור. בשל מאפייני הסיפורים בחר הצוות המפתח להציע את הגישה הפדגוגית של הבניה במרחב דיאלוגי-חברתי (סוציו-קונסטרוקטיביסטי), באסטרטגיה חקרנית המחפשת משמעויות בתוך הסיפור, בין הסיפורים ובמעגלים המתקשרים לסיפורים, בהתייחס לשתי התרבויות בעבר ובהווה ולקראת העתיד. מהלכי הלמידה המומלצים בכל מדריך מזמנים דרכים להתחברות אקטואלית ואותנטית של הצעירים/ות ממקום של עניין וסקרנות ביחס לתרבותם שלהם וביחס לתרבויות ולמסורות אחרות.

יוצרי התוכנית

יוזמת הפרויקט, אשר גם ליוותה אותו כיועצת – חגית דמרי; מנחה פדגוגית שכתבה את מדריכי ההוראה – רחל הרציון; מנהל הפרויקט ועורך – יוסי לוס. סופרות/ים: רונית חכם; שיח'ה חסין חליוא; הדיל נאשף ואלטייב ע'נאים; חוקרת שותפה – הללי פינסון. יוצרי התוכנית פעלו כל אחד/ת בתפקידו וכן כחלק מצוות הוגה, מתכנן, מבקר ומשתתף בפיתוח וביישום. בנוסף להם תרמו לפרויקט מתרגמים: חסין אלע'ול, אלטייב ע'נאים ויהודה שנהב-שהרבני; מעצבת הספר והכריכה – מיכל שרייבר; מאייר הספר והכריכה – אסף בן ארוש; עורך בערבית – מרזוק אלחלבי; מגיחה ועורכת בערבית – אסמא אגבריה; עורכת בערבית – יסמין הלוי.

הסיפורים והמדריכים המלווים אותם

התוכנית, הכוללת את הסיפורים ואת המדריכים שמלווים אותם, נכתבה מלכתחילה כדי להתאים לא רק לצעירים/ות בבתי ספר דו-לשוניים, אלא לכל מי שיבחרו לקרוא את הסיפורים ולעסוק בהם, ואחת היא מה גישתם החינוכית, ובלבד שיהיו פתוחים לחשיבה ביקורתית-יצירתית. על בסיס מחשבה זו בנינו תוכנית מודולרית שמאפשרת לאנשי/ות חינוך לבחור כל חלק מהסיפורים שמעניינים אותם וכתבנו מדריך נפרד לכל סיפור.

האנתולוגיה מכילה את סיפורי החגים היהודיים (שלושה) והערביים (שניים מוסלמים ואחד נוצרי) ונקראת "תה מתוק עם נענע ועוד סיפורים". כל הסיפורים כתובים בשתי השפות. כל סיפור נכתב בשפת התרבות שאליה הוא מתייחס ותורגם לשפה השנייה. מדריכי ההוראה זמינים לכול באתר עמותת הגר. הם נכתבו בידי המנחה הפדגוגית בשיתוף עם הסופרות/ים ועם השותפים האחרים בצוות.

מאפייני הסיפורים והדגשים במדריכי ההוראה

1. התוכנית בנויה מסיפורים הנסובים על חגים ומועדים יהודיים וערביים. בבסיס התוכנית עומדת ההנחה שבני אדם הם מספרי סיפורים (הומו נרטיבוס). הסיפורים מאפשרים הזדהות עם גישות שונות ונקודות מבט מגוונות לאותו אירוע, תהליך או מקרה, מציגים מציאות מורכבת ואינם מסתפקים בנרטיב לינארי ומקובע אחד. בנוסף, הסיפור הקצר כסוגה ספרותית עשוי לעורר לדו-שיח ולרב-שיח בתרבות שאליה הוא קשור ובין התרבויות, תוך התייחסות למורכבויות שהתוכנית מנסה לשקף. הסיפור מאפשר לקוראים להפליג לעברם ולהציגו בפרשנותם, לחיות את ההווה בדרך נוספת מעבר למוכן מאליו, לשער, לחלום או לדמיון את העתיד, ובעיקר ליצור משמעות אישית לסיפור. כמו כן, הסיפור מאפשר דיון על הסיפור ומעבר לסיפור, על ההקשרים שהוא מעורר, ומכאן האפשרות ליצור גם משמעויות משותפות לנושא או לסוגיה שהסיפור מעלה. "האוטונומיה של הסיפור, כמו של כל יצירה, משעה שהיא יוצאת מתחת ידי יוצרה, יש לה קיום משלה במסגרת העלילה, הדמויות, הזמן והמקום, על כל ההשתמעויות

שניתן להפליג ממנה ובחזרה" (שפרה שינמן, 1995). בדיונים ספרותיים ובסיפורי עם שונים התמודדו עם השאלה: מה גורלה של היצירה הספרותית כאשר היא יוצאת מרשות היוצר למרחב הרבים? סיפור עם מהמיתולוגיה היהודית

2. חלק גדול מהסיפורים הקשורים לתרבות היהודית מתייחסים לחיי היהודים בארצות הים התיכון (כולל ארץ ישראל) וצפון אפריקה כאל מרחבים שבהם התקיימו במשך מאות שנים חיים משותפים ודיאלוג תרבותי בין יהודים למוסלמים בני קבוצות אתניות מגוונות, הן ברמה של יצירות כתובות והן ברמה של חיי היומיום. עלילות הסיפורים המתרחשות במרחבים אלה מציעים נרטיב שונה מהנרטיב היהודי הדומיננטי והמוכר, המתייחס בעיקר לתרבויות היהודיות-אירופיות (כלומר אשכנזיות): בעוד שמנקודת מבט יהודית-אירופית הזהות היהודית והזהות הערבית הן שתי זהויות שונות ונפרדות ואולי אף מנוגדות זו לזו, ההיסטוריה של החיים המשותפים של היהודים והמוסלמים כוללת דיאלוג תרבותי פורה וארוך שנים אשר אינו מאפשר ליצור דיכוטומיה נוקשה והיררכית ביניהן. אף שברור היה מיהו יהודי ומיהו מוסלמי, בין התרבויות היו השקות וחפיפות משמעותיות ודיאלוג. כך למשל, אחד ההוגים היהודים החשובים ביותר בהיסטוריה היהודית, הן הערבית והן האירופית – הרמב"ם – כתב את ספרו בערבית והושפע ממקורות מוסלמיים.

זו נקודה חשובה וחדשנית; היא חשובה מכיוון שבקרב יהודים וערבים החיים כיום בישראל רווחת התפיסה שהסכסוך הלאומי הוא נצחי, והיא חדשנית מכיוון שלמרבה הצער הישענות על ההיסטוריה המשותפת של יהודים ומוסלמים אינה נמצאת בתוכניות לימודים אחרות. למרכיב זה יש לפיכך פוטנציאל רב בדיוק במסגרת של חינוך דו-לשוני, המבקש לכוון חיים משותפים של דיאלוג ואמפתיה בין יהודים לערבים בהווה ובעתיד. התוכנית מנכיחה את העובדה ההיסטורית שיהודים ומוסלמים חיו אלה לצד אלה וקיימו באופן טבעי דיאלוג תרבותי רב-רבדים במשך תקופות ארוכות בהרבה מתקופת הסכסוך הנוכחית, ועל פני מרחבים גדולים לאין שיעור מן המרחב המסוכסך של ארץ ישראל/פלסטין. אם רוצים לחשוב על חיים משותפים ועל זהויות שחיות בשלום ובדיאלוג זו עם זו, לא רק שאין סיבה להמציא את הגלגל מחדש, אלא שיש הכרח להישען על היסטוריה עשירה ופורייה. אין לטעות ולסבור שהחיים של יהודים בארצות האסלאם היו גן עדן; הם לא היו כאלה. אבל היה גם היה בהם דיאלוג תרבותי פורה, הן ברמה היומיומית-עממית והן ברמה האינטלקטואלית. הסיפורים שבתוכנית אינם היסטוריים-דוקומנטריים, אולם הם מאפשרים שימוש בתסריטים שהיו וניתנים להבניה מחדש, וניתן להתייחס אליהם כאל עדויות מדומיינות שיוצרות עתידים אפשריים.

3. הסיפורים, כאוסף של עדויות מדומיינות מן העבר, מאפשרים לחשוב על עתיד אפשרי גם בזכות המקום והזמן שבהם העלילות מתרחשות, ובזכות הדמויות והאווירה האגדית שנוצרת דרך השזירה של **אגדות וסיפורים עממיים ברבדים** השונים של כל סיפור. בה בעת הם מתקשרים למקומות קונקרטיים ולתקופות ספציפיות. הדמיון והמציאות מתערבבים כך זה בזה ומשאירים את יצירת העתיד לקורא/ת.

4. עלילות הסיפורים אינן מסתפקות במסירת מידע על המועדים. הן גם מעוררות שאלות בנוגע למציאות, ובכך יוצרות הזדמנויות לחשיבה ביקורתית (מדוע זה כך? האם ניתן לעשות זאת אחרת? וכיצד?). מרכיב זה של הסיפורים תורם ליכולת להבין את המציאות המורכבת ולחיות אותה באופן פורה. ההיבטים הביקורתיים-יצירתיים הם תוצאה של מבט פנימי של התרבות הרלבנטית על עצמה, ואין בהם משום השוואה היררכית-תחרותית לתרבויות אחרות. העיגון בצמתים מוכרים בכל תרבות מאפשר התייחסות של כל אחד/ת לליבת הסיפור שלו/ה ולחשיבה הביקורתית-יצירתית, באופן שמצד אחד הולם את זהותם של הקוראים ואף מבקש לחזקה, ומצד שני מזהה עמודי תווך משותפים של בעיות קיומיות שבהכרח מטרידות את בניה ובנותיה של כל תרבות ומציג דרכי התמודדות ופתרונות.

5. התוכנית מתייחסת לחגים בדתות השונות, אבל הגישה של התוכנית היא לא-דתית ולא-חילונית. היא לא-דתית כיוון שהיא אינה מבקשת לחנך לאמונה באל ולקיום מצוות. בו בזמן היא לא-חילונית, שכן היא

אינה שוללת את הדת ואינה רואה בה פרימיטיביות שעבר זמנה. הסיפורים מתייחסים ברצינות מלאה לאמונות ולקיום המצוות, כפרקטיקות אנושיות לגיטימיות שיש להן חשיבות, היגיון, טעם ויופי. במקום עמדה חילונית או דתית, אנו רואים דתות כמערכות תרבותיות (קרי מערכות קולקטיביות של יצירת משמעויות סמליות), העוסקות בסוגיות קיומיות חברתיות ואינדיבידואליות שנוגעות בבני אדם באשר הם. לכן התוכנית יכולה לדבר אל מגוון רחב של אנשים בעלי השקפות עולם שונות, בלי לדרג או לשפוט אותן. נקודת מוצא זו יכולה להוות חלופה לנקודות מוצא אחרות הקיימות בתוכניות לימודים נפרדות לדתיים ולחילונים, היוצרות לא פעם שיח בינארי והיררכי. באמצעות הסיפורים, החלופה לשיח המפריד מעניקה לגיטימציה וחשיבות להתייחסויות שונות לשאלות ערכיות וקיומיות ולמענים השונים להן, ונמנעת מתפיסות סטריאוטיפיות. **קראו כאן הסבר מפורט יותר.**

6. הדמויות, שלהן נקודות חוזק ונקודות תורפה, משלימות את ההווה הסיפורית המתייחסת למורכבות בחיינו. הן אינן פלקטיות ואינן דיכטומיות, בבחינת אישה ערבייה ואישה יהודייה, דמות של חכם ערבי ודמות של חכם יהודי וכו'. אף שלכל דמות יש מאפיינים ברורים, תפקיד בעלילה ומקום במסרים של הסיפור, בכל דמות ניתן לזהות פנים שונות ולהעריכה מנקודות מבט מגוונות.

7. הרצון לעסוק לעומק ובהרחבה במציאות מורכבת של עבר-הווה-עתיד של שלוש דתות, שתי תרבויות ושני לאומים הוביל גם למבנה של עריכה אנתולוגית. **באנתולוגיה** הסיפורים מהדהדים זה את זה; בכל סיפור יש קשרים להגות וליצירה, בעיקר מהסיפורת העממית, הלקוחים מעברה של התרבות, הן כמקורות השראה והן כחוליות בעלילה, ומרתק לראות עד כמה היצירה העממית משקפת את המשותף בין התרבויות מעבר לייחודיות של כל אחת מהן. אף על פי שכל סיפור מהווה יחידה לעצמה, אפשר לזהות מאפיינים חוזרים בעלילות ובדמויות, בין שהן משמרות את המסורת ובין שהן פורצות דרכים חדשות, בתיאורי המקום והזמן, בקשרי העומק לעברה של כל תרבות, בהשפעות הבין-תרבותיות ובמסרים הערכיים הייחודיים והמשותפים.

התוכנית לקראת היישום בכיתה

קהל היעד

סיפורים אחדים מתאימים יותר לכיתות הגבוהות ואחרים לכל גיל וכיתה. כל הילדים/ות מוזמנים לקרוא את הסיפורים. כתוכנית העשרה, הסיפורים מיועדים לכל בתי הספר, חד-לשוניים (ממלכתיים), ממלכתיים-דתיים, ערביים ואחרים) או דו-לשוניים (ערבי-עברי).
אנו ממליצים לצוותי ההוראה לזמן את התוכנית מכיתות ד' והלאה, ולהחליט בעצמם על כמות הסיפורים שילמדו בשנה אחת. ההתייחסות לתוכנית צריכה להיות כתוכנית סלילונית, שבה הילדים/ות פוגשים/ות את אותו הסיפור יותר מפעם אחת, בגילאים שונים ו/או בהקשרים שונים.

מטרות חינוכיות

1. לפגוש את החגים מנקודת מבט של ילדים/ות, המסוגלים/ות לבחון את הסיפורים בהדגשים אחרים מהמבוגרים ולפרוץ מעבר לתבניות חשיבה מקובעות.
2. להרחיב את ההבנה של חיים משותפים במציאות מרובת-תרבויות תוך שמירה על זהות אישית וקולקטיבית של תרבות ולאום, שמסורת החגים מתחזקים ומחזקים אותה כאחד.
3. להכיר את תרבותו של האחר/ת ממקום של שוויון, חירות, כבוד, סובלנות ואמפתיה, ובמגמה של "חינוך לתרבות של שלום" (חגית גור-זיו, 2013).
4. לאפשר לילדים לפתח בעצמם עמדות המעצימות ערכים הומניסטיים המניעים לפעולה נגד עוולות, בהתאמה לגילם וליכולותיהם לפעול במציאות.
5. לפתח נקודת מבט דינמית ומרחיבת אופקים, על סמך ההנחה שלאף זהות – ותהא זו זהות יהודית, ערבית, מוסלמית, נוצרית, פלסטינית, ישראלית, גברית, נשית, מקצועית – אין מהות

קבועה וסגורה שאינה משתנה. התוכן והדגשים של כל זהות תלויים בגורמים רבים, והם משתנים מתוך הדינמיקה בין הפרט לבין מגוון ההקשרים שבהם הוא נתון ומהם הוא מושפע, כמו זהות ההורים, זהות הקהילה, מעמדו הכלכלי, ואירועים שמתרחשים בסביבה הרחבה יותר. השינויים הללו נסתרים לא פעם מן העין, כיוון שהם איטיים יחסית ואינם בהכרח ניכרים במהלך חייו של אדם אחד ומנקודת מבט של פרט בודד, וקל יותר להבחין בהם כאשר בוחנים שינויים היסטוריים לאורך זמן ממושך. כמו כן ניתן לזהות את השינויים במאפייניה של כל זהות בעדויות ובסיפורים מהספרות העממית ומהספרות הקלאסית ובאמצעות מחקר ולימוד מגיל צעיר.

6. לקרב את הצעירים/ות לתקופות שבהן יהודים וערבים, מוסלמים ונוצרים, חיו בארצות מזרח הים התיכון וצפון-אפריקה אלה לצד אלה וניזונו אלה מאלה: תקופות ומרחבים שבהן הזהות היהודית והזהות הערבית-מוסלמית לא נתפסו בהכרח כזהויות מנוגדות או הפוכות זו לזו; תקופה שבה התקיימו תרבויות יהודיות, תרבויות ערביות מוסלמיות ונוצריות מגוונות, והשפיעו אלה על אלה בדרכים רבות מספור. תקופות אלו, שמנקודת המבט של הפרט הבודד בן זמננו נראות רחוקות, אינן רחוקות כלל בקנה מידה היסטורי, ועשויות להציג אפשרות שכיום נראית לרבים בלתי אפשרית.

ערכו של מדריך ההוראה

המדריך מציג למורות/ים מגוון משמעויות של כל סיפור מנקודות מבט שונות. במדריך שלושה חלקים עיקריים. בכל אחד מהחלקים במדריך מופיעים טקסט גלוי, טקסט סמוי שמופיע בעת העמדת העכבר על מילות מפתח, והפניה למקורות נוספים.

חלק א' – מבוא לעיקרי הסיפור, לעלילה, לדמויות המרכזיות, לבעיה/דילמה העיקרית ולהתמודדות איתה, וגם מיקום הסיפור בזמן ובמרחב. בחלק זה משולבות גם שאלות פתוחות שמסייעות לקורא/ת לחשוב על הסוגיות שמעלה הסיפור, לנסח את נקודת המבט שלו ולבטא את רגשותיו/ה ועמדותיו/ה. שאלות אלו יכולות גם לשמש בסיס לדיון בכיתה במסגרת קריאה פעילה שממלאת תפקיד מרכזי בגישה החקרנית בספרות. המבוא יכול לעורר שאלות אצל המורים/ות המכינים/ות את הסיפור לקראת המפגש עם הילדים/ות.

חלק ב' – "הסיפור מוער עם מידע", ובו מידע שמתייחס למרכיבים בסיפור: מושגים, מקורות דתיים ומסורתיים, מידע היסטורי, מידע גיאוגרפי, תרבותי, ספרותי, לשוני ועוד. מידע זה יכול לסייע למורות/ים להחליט מתי ואיך להבהיר מרכיבים שאינם מוכרים ללומדים/ות – תוך כדי קריאת הסיפור בכיתה, אחריה או לפניה.

חלק ג' – "הסיפור מוער עם הדגשים דידיקטיים". חלק זה מתייחס למגוון האפשרויות הדידיקטיות העומדות לבחירת המורה ו/או הצוות: יעדים פדגוגיים אפשריים, שאלות חקרניות למיקוד ההתייחסות לסיפור, הצעות לביצועי הבנה תהליכיים ולפעילויות במהלך הדיון או עיבוד הסיפור, ועיסוק במעגלים אחרים. כן מוצעת רשימה של ביצועי הבנה מסכמים ו/או מיזמים אפשריים.

ההמלצות הדידיקטיות המשותפות לכל הסיפורים

א. מפגש עם יצירה ספרותית – על המורים/ות להשתמש בסיפור כנקודת מוצא לפגישה מרגשת, מהנה ומשמעותית עם יצירה ספרותית. לשם כך, הילדים/ות אמורים/ות להיפגש עם הסיפור כמהלך ראשון (לפעמים לאחר הקדמה קצרה ויצירת קשרים לזמן או לאירוע שבו מתרחש הסיפור או לנושא שהסיפור עוסק בו ועוד), דרך קריאה רהוטה המותאמת להתרחשות בסיפור, לדמויות, לאווירה וכו'. לכן חשוב

לשקול, בהתאם ליכולות הילדים, אם לקרוא את הסיפור כולו בפעם אחת או לחלק את קריאתו לכמה פעמים.

ב. שפת הקריאה והדיון – על המורים/ות להחליט באיזו שפה הסיפור יסופר וידון בכיתה. ההחלטה צריכה להתקבל תוך התייחסות למטרה – יצירת מפגש עם חוויה ספרותית משמעותית: האם לקרוא את הסיפור בשפה שבה נכתב או בשפה שאליה תורגם? האם לקרוא אותו בשתי השפות במקביל? האם לקרוא בשפה המובנת ללומדים/ות? אם אפשר, מומלץ לקרוא את הסיפור ולקיים דיון בשתי השפות, בתנאי שההנאה אינה נפגמת והמפגש עם הסיפור אינו הופך לשיעור לשון.

ג. המשמעויות הסובייקטיביות בסיפור – על המורים/ות לעודד את הלומדים/ות לחפש את משמעויות הסיפור בשבילם/ן ואת רבדיו השונים. מומלץ אפוא לעסוק בסיפור ולהרחיב את הדיון למעגלים רחבים יותר, לאור שאלת חקר, ביצוע הבנה או מיזם שנבחר. שאלת החקר, ביצוע ההבנה או המיזם שנבחר ינתב את העיסוק בסיפור על מרכיביו.

ד. האיורים – רצוי להתייחס גם לאיורים המלווים את הסיפורים, שבאמצעותם ניתן להרחיב ולהעמיק את הסיפור ואת המפגש עם מרכיביו. דרך האיורים אפשר לפרש ולתת משמעות למסופר במילים, ולהוסיף פרטים שלא נכתבו אך ציורו. אפשר לקשר בין הסיפור המילולי לבין הערך המוסף של האיור, על התנועות הניבטות ממנו ועל צבעיו. אפשר גם להשתמש באיור כערוץ נוסף של הבעה, במידה שהלומדים מגלים שהערוץ החזותי מתאים להם יותר ומעורר להבעה עצמית יותר מאשר הערוץ המילולי.

ה. אמנויות נוספות – הספרות כתחום אמנות מזמינה שילוב אמנויות נוספות כגון: תיאטרון (מחזה, הצגה, פנטומימה), קולנוע (תסריט, הפקת סרט, תסכית), אמנות חזותית (ציור, פיסול), קומיקס ועוד.

ו. קשרים בין הסיפורים – העיסוק בקשרים בין הסיפורים באמצעות הדמויות, ההתרחשויות, המסרים או הערכים שהסיפורים מעלים עשוי להעצים עוד יותר את מאפייני הסיפורים ולתת מענה עמוק ורחב במיוחד למטרות התוכנית. ניתן להציע ללומדים/ות לדמיין פגישה בין דמויות מסיפורים שונים ולכתוב דיאלוג ביניהן; לדמיין מפגש בין דמויות מזמנים שונים בעבר ובהווה ולכתוב דיאלוג שמתייחס לסוגיה שנמצאת בבסיס הסיפורים; להתכתב עם היוצרות/ת ביחס לסיפור/ה, ובעיקר להתייחס לשאלות שהקשרים האפשריים בין הסיפורים יוצרים, המרחיקים מעבר לשאלות שמעלה כל סיפור לעצמו. האנתולוגיה מאפשרת קריאה והתייחסות לסיפורים במגוון דיונים ופעילויות, ובעיקר במסגרת תוכנית סלילונית שבה חוזרים לסיפורים יותר מפעם אחת, במשך שנה אחת או לאורך כמה שנים, כך שהמפגש המחודש מאפשר נקודת מבט בוגרת יותר והכרת הקשרים שונים בין הסיפורים ומעבר לסיפורים.

--

פרסום זה הופק בסיוע האיחוד האירופי. האחריות הבלעדית על תכניו של פרסום זה נתונה בידי עמותת הגר לחינוך יהודי-ערבי לשוויון ואין להתייחס אליהם בשום אופן כמשקפים את עמדות האיחוד האירופי.

This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of Hagar Jewish-Arab Education for Equality and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.